

LESZKOVEN LÁSZLÓ

„Az előtt gondolatok nyomában...” Megjegyzések Veress Emőd *Román polgári jog. A kötelmek általános elmélete* című könyvéhez

“In the Wake of Thoughts That Have Come to Mind...” Comments on the Book of the General Doctrines of Obligations by Emőd Veress

Abstract: The study examines one of the textbooks used in the Hungarian-language legal education in Romania, which deals with one of the most important areas of civil law, the general doctrines of obligations. We have reviewed the 5th, expanded and updated edition of the book by Emőd Veress, published in 2023. The article is not a recension, not a traditional book review, but rather a loose garland of thoughts awakened by the textbook. It is an experience sharing and further reflection.

Keywords: romanian civil law, obligation law, general doctrines of obligations, education of civil law, legal education in Hungarian language, science of Hungarian private law, Hungarian legal language in Romania

Összefoglaló: A tanulmány a romániai magyar nyelvű jogászképzésben használt tankönyvek közül veszi górcső alá a polgári jog egyik legfontosabb területét, a kötelmek általános elméletét ismertető kötetet. Veress Emőd könyvének 2023-ban megjelent 5., bővített és aktualizált kiadását tekintettük át. A cikk nem recenzió, nem hagyományos könyvismertetés, hanem a tankönyv által ébresztett gondolatok laza füzére. Élménybeszámoló és továbbgondolás.

Kulcsszavak: román polgári jog, kötelmi jog, kötelmek általános elmélete, polgári jog tanítása, jogi oktatás magyar nyelven, magyar magánjogi tudomány, romániai magyar jogi szaknyelv

1. Bevezető gondolatok

Kevés idővel ezelőtt lehetőségünk volt Veress Emőd *Román polgári jog. Általános rész* című tankönyvével kapcsolatos gondolatainkat megosztani az érdeklődőkkel.¹ A jelen tanulmányban ugyanazt a nézőpontot igyekszünk felvenni, mint azt az általános tanok ismertetése esetében tettük. Az alábbi sorok célja megint csak nem könyvismertetés és nem is bemutatás. Ha választani kellene, akkor inkább az utóbbi. Mégis leginkább a tankönyv olvasása kapcsán előtölülő gondolathullámok – színek, hangulatok, benyomások – papírra vetése. Ismert mondás, hogy a jó könyv mindig hozzánk tesz valamit, és az is igaz, hogy a könyvek értékét az olvasóban keltett gondolatok alapján is le lehet mérni. Meggyőződésünk szerint *Veress Emőd Román polgári jog. A kötetmek általános elmélete* című könyve értékekben gazdag, gondolatébresztő mű.

A könyv többszöri oda-vissza elolvasása ellenére szellősek az ismereteink a román kötetmi jogról. Persze nem várhattuk, hogy az egyébként nagyon is részletes könyv magunkévá tétele folytán szakértővé válunk. A recenzens inkább „lelkes amatőr”, aki a maga tudásának hiátusait jóindulatú lelkesedésével igyekszik pótolni. A tankönyv-írás nehézségeit ugyanakkor magunk is átéljük, és mondhatjuk, hogy a műfajt buktatóival és szépségeivel együtt belülről ismerjük. Talán sikerül a jó könyvhöz néhány gondolatot hozzá is tenni.

A szóban forgó mű mindenekelőtt tankönyv – miként arra a szerzői indoklás is kitért –, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem keretében folyó jogászképzés számára készült. Tegyük hozzá, több más jegyzettel együtt. A szerzővel egyetértve valljuk az anyanyelven történő oktatás fontosságát. A magyar anyanyelvű joghallgatók számára elengedhetetlen, hogy a jogintézmények, a szakkifejezések, a jogász gondolkodás alapvető összefüggéseit magyar nyelven sajátíthassák el, azaz tehessék magukévá a szakma lépéseit és fortélyait. Erre a kérdésre a tanulmány végén néhány gondolat erejéig vissza fogunk térni.

Am a szerző többször megfogalmazott céljai közé tartozik az is, hogy olyan könyvet adjon az olvasók kezébe, melyet a joghallgatók mellett a polgári jogot, kötetmi jogot *magyar nyelven alkalmazó jogászok is haszonnal forgathatnak*. A tankönyv tehát ebből a szempontból több és más is: nem egyszerű egyetemi jegyzet. Az olvasóközönség valóban széles, hiszen a román mellett – mely az államvizsga és a szakvizsgák hivatalos nyelve – számosan vannak, akik magyar nyelven is szeretnék, illetve tudják a jogász hivatást gyakorolni. Az ő céljaik a joghallgatókéval részben azonosak – a román nyelvű joganyag biztonságos, adekvát magyar olvasatára van szükségük.

Megjegyzéseinket is ez a kettősség hatja át. Más a tankönyv és más a szakkönyv szerepe, mondhatjuk: más a szolgáltatás, ha egyiket, és megint más, ha másikat írjuk. *Miről ismerni meg a kókuszdiót már ránézésre, és mit találok benne, ha kettészelem?* Nagyjából ekképpen tette fel a kérdést Grosschmid Béni a kötet fogalmának kimerítő tárgyalása

1 LESZKOVEN László: *Benyomások egy könyv kapcsán: szubjektív gondolatok a polgári jog általános részéről*, Erdélyi Jogélet, 2023/1, 23–35.

során. Ezzel a problémával küszködik olykor Veress Emőd könyve is, és a mikénti hozzáállás kimérése miatt sokszor a recenzens is. Grosschmid azt mondaná: „*érzék dolga...*”

2. Súlyosabb téma, nehezebb tankönyv

A bevezető sorokban már említett, a polgári jog általános részéről írt tankönyvhöz képest ez a könyv jóval súlyosabb. Ez egyáltalán nem a véletlen műve: az „elnehezedés” egyszerűen több okra vezethető vissza.

Először is maga az anyag összehasonlíthatatlanul sűrűbb és nehezebb: ahogyan a joghallgatók haladnak a tanulmányaikban, úgy kell egyre több összefüggést és kapcsolódási pontot elfogadniuk és megjegyezniük. A polgári jogban minden jogviszony az elemek közötti összefüggésekre épül vagy mutat rá, de az is igaz, hogy e kapcsolódási pontok többsége a kötelmi jognak köszönhető. A kötelem – mely egyébként Grosschmid szerint „*nem a nyelvünknek a lelkéből fakadt*” szó – már önmagában is a kapcsolódásra (kötésre) utal: az uralom alá hajtható javak, a dolgok forgalmát hivatott megvalósítani, ahogyan ezt a szerző is rögzíti. A polgári jogi kötelem a *kötések* (Frank Ignác) által mozgat. A kötelem persze nemcsak *előremutató* lehet (bár jellemzően az), hanem „*múltba néző*” is (Bíró György kifejezése): a kötelmek a célzott vagyonomozgás előidézése mellett a kötelem a nem szándékolt vagyoneltolódások helyreállításának vagy helyreütésének eszköze is. Elegendő ez utóbbi kapcsán a kártérítésre és rokon alakzataira: a kárpótlásra, kártalanításra vagy a sérelemdíj fizetésére kötelezésre vagy a jogalap nélküli gazdagodás meg- és visszatérítésének általános kötelemkeletkeztető tényállásaira gondolni. És akkor még nem ejtettünk szót a jogviszonyokat bonyolító, megszüntető, felbontó stb. jogi tényekről. Ezek is a jogrendezés nagyon fontos kötelmi jogi eszközei: a módosítás és az egyezség (mely a kötelem feltételeinek újbóli megállapítása), de az elengedő vagy lemondó szerződés, a megszüntetés és a felbontás mind szerződéses, csak hogy nem alapító, hanem alakító, jogrendező, bonyolító kötelmek. A szerződés – mint Kelemen László fogalmazott – a kötelemfakadásnak ha nem is egyetlen, de kétségtelenül leggazdagabban buzgó forrása.² Egy biztos, a *dinamika a polgári jogi jogviszonyok állandó* – és az oktatás során is nyilvánvalóan megkerülhetetlen – *jellemvonása, amit jobbára a kötelmi jognak köszönhetünk*. Ha igaz, hogy a kötelmi jogok eldologiasítása a kötelmet az *elenyészéstől menti meg* (Beck Salamon), akkor bátran mondhatjuk azt is, hogy a *kötelmi jog életet lehel* a természetüknél fogva statikus jogi viszonyokba.³

2 KELEMEN László: *A szerződésen alapuló kötelem*, M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem, Szeged, 1941.

3 Grosschmid a rá annyira jellemző képi fogalomalkotással beszélt pl. dologi jog sarkában termő vagy dologi jogon sarkálló jogintézményekről, de még inkább: jelenségekről, dologi jogi jogviszonyokat tetéző kötelmekről.

3. A kötelem fogalma

A kötelem tárgyalását a hagyományoknak megfelelően a szerző is a fogalom tisztázásával kezdi. Ennek keretében visszanyúl a polgári jogi alanyi jog intézményéhez, s bár a jogintézményt a polgári jog általános tana is érinti, az ismétlés semmiképpen nem felesleges. Itt válik nyilvánvalóvá, hogy mennyire nehéz feladat az absztrahálás, vagyis a részlet(es) szabályok közül az általános szabályszerűség kinyerése annak érdekében, hogy az alkalmazandó szabályokat a tankönyv rendszerezve bocsáthassa a hallgatók elé. Ez a tankönyv célja: átlátható tudást átadni. Az absztrakció a jogalkotásban és a tankönyvírásban egyáltalán *nem ugyanazt jelenti*, és a *szerepük is más*, ezt hangsúlyozni sem kell. Másképpen szűri le az általános és különös szabályokat a jogalkotó, és más tárgyalást és fókuszokat igényel a gyakorlat, és megint másképpen kell láttatnia az összefüggéseket egy tankönyvnek. Más a jogalkotási következetesség követelménye, és egészen más igény szerint működik, más prioritásnak van alávetve a tanulást segítő, az elsajátítás első lépcsőjének szánt könyv. És ez a könyv – emlékeztetünk rá – elsősorban tankönyvnek készült.

A kötelem mint jogviszony rendkívül rugalmas – szögezi le Veress *a kötelmek dinamikája és megszűnése* címet viselő II. fejezet indító mondataként. A kötelem dinamikája alatt a szerző elsősorban az átruházhatóságot érti és tárgyalja, az engedményezés a kötelmi jogviszonyból származó hitelezői jogosultságok és az ezekhez társuló járulékos jogok más személyre való átruházását, a szerződésátruházás a komplett szerződéses pozíció „kicserélődését” célzó és eredményező jogi tény – átruházható lehet tehát az is, aminek jogtárgy jellege a jogtudományban alkalmasint vitatott (pl. a szerződéses pozíció nem könnyen fogható fel a hagyományos értelemben vett jogtárgyként), de mint rámutat: lehetséges a kötelezettség, a tartozás átadása is (tartozásátvállalás). Ezek azonban csupán a kötelem dinamikus jellegét *elsősorban megmutató*, mintegy a kötelmi *dinamikát reprezentáló* intézmények. A kötelmi jog mozgékonytárságát rugalmasságát természetesen más jelenségek, intézmények is igazolják. Ilyen például a szerző által külön is tárgyalt *újítás (nováció)*, mely a kötelmi jogviszony átalakulóképességének talán „legintenzívebb” bizonyítéka, egyúttal a kötelmi jog leginkább problematikus intézményeinek egyike. Tudniillik *eleven határvonal* „módosult kötelem” és „új kötelem” között.

Határvonalakról szólva ilyen „áttűnési képesség” a vizsgált kötelmi jogi fogalmak kapcsán is tetten érhető. A tankönyv pl. a „kötelem átruházhatósága” kapcsán ejt szót az engedményezésről és a fontosabb *kötelezetti alanycserékről*. A teljesítésátvállalás, a tartozáselvállalás és a tartozásátvállalás jogintézményei ékesen bizonyítják, hogy a gazdasági élet diktálta szükségleteket a polgári jog, elsősorban a kötelmi jog kész és képes is magas szinten és biztonságosan kielégíteni. Azonnal felismerhető a „fogalmi fokozatosság”: szinte látszik, hogyan jelenik meg és mit takar a teljesítésátvállalás, ami az alanyváltozás (csak a teljesítés elemét érintő) első lépcsője, miben több a tartozáselvállalás (ami a magyar jog szerint lényegét tekintve egy

„továbbgördülő teljesítésátvállalás”), mígnem elérünk a kötelezetti pozíció kicserélődéséhez, a tartozásátvállaláshoz.⁴

A kötelmi jogi szabályok gerincét a szerződésre vonatkozó rendelkezések teszik ki, nincs ez másként a román jogban sem. A kötet első kiadásához készült előszavában Vékás Lajos is felemlítette Grosschmid Béni megállapítását: *az államok szerződési jogai „tojás tojásként” hasonlítanak egymásra*. Ha van az európai magánjognak valahol közös magja, akkor ennek építőköveit jórészt a szerződések szabályai adják. Az európai jogászok is nagy valószínűséggel a szerződések körében találják meg egymással leghamarabb és legnagyobb eredménnyel a közös hangot. A romániai magyar nyelvű jogi oktatásban éppen ezért – és a sok tekintetben közös jogi gyökerek miatt is – a szerződéses kötelmekre vonatkozó magyar jogtudományi eredmények lesznek leginkább hasznosíthatók.

Ez azzal együtt igaz, hogy – talán éppen e közös mag okán – a szerződések elképesztően sokféle módon alkalmasak a kötelemalapításra. A szerződési szabadságban rejlő kötetlenség egyenesen hozza magával, hogy a felek a törvény által rendelkezésre bocsátott szerződési rendelkezéseket lényegében szabadon alakítják, tetszésük szerint rendezik össze. Kérdés, hogy e szabadon kevert, kombinált és vegyített szerződési formációkat hogyan kell megítélni? Ezen a ponton (is) kieleksedik az a megállapítás, hogy *a jog eleven élete nem az ítélettel kezdődik* (Beck Salamon). Ha a jogalanyok szabadsága nem nevesített, innominát, atipikus, rendhagyó stb. szerződés alkotására is kiterjed – márpedig igen –, akkor el kell dönteni, hogyan kell *majd* e szerződéseket kezelni. A magyar jogban leginkább az a megoldás terjedt el, hogy az ilyen megállapodásokat az adott szerződéshez legközelebb álló *alaptípus* jellemzően diszpozitív szabályait szem előtt tartva kell megítélni. A jogalkotó valóban csak irányt mutat a legfontosabb rend szerinti, megszokott, kialakult, ezért vélhetően többé-kevésbé kiforrott szerződési formák törvényi leképezésével, amit a jogalanyok tovább igazíthatnak és alakíthatnak. Lényegében méretre szabhatják a szerződésüket az igényeik szerint. Álláspontunk szerint nézőpont kérdése, hogy az atipikus szerződéseket tekintjük-e ritkábbnak (így tolmácsolja Kelemen álláspontját a szerző), a válasz ugyanis *azon múlik, mikortól tekintünk egy egyedileg összerakott szerződést „a tipikustól elütő atipikusnak”*? Az biztos, hogy nagyon sok olyan helyzettel találkozhatunk nap mint nap, mely akár domináns jellemvonások tekintetében is vegyíti a törvényi megoldásokat, és abban is van valami, ha azt mondjuk, hogy idővel olyannyira elszaporodhatnak a (még) nem nevesített alakzatok, hogy az atipikus is tipikussá válik. Ennek a folyamatnak az egyik lehetséges kifutása lehet, amikor a jogalkotó e rendhagyó alakzatokat elterjedésük miatt törvényi elismerésben részesíti. A nem nevesítettből (nevesítetlen, azaz „*törvényen kívüli*”) szerződési formából a nem kifogásolt, gyakori alkalmazásba vétel segítségével szabályozott szerződéstípus válik. Kodifikátori döntésen múlik, hogy e szabályozással – esetleg kifejezetten a kódexbe emeléssel – e szerződési típus mennyit vesz fel a gyakorlatban kialakult és formálódott szerződési szokásokból, és milyen értékben támaszkodik

4 Kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy az említett példában a jogintézmények egymásra is tekintettel vannak, amikor egyik a másikra építhető, összekapcsolható, fejleszthető, továbbvezethető és átgördíthető. Ez a kötelmi jog dinamikus tulajdonságait igazolja.

a már kodifikált szerződési szabályokra. Hozzá kell tenni, hogy a jogszabályi *szentesítés előtt* alkalmazott megoldások is szabályozottságot jelentenek – akkor is, ha ezt megfoghatatlanul, mondhatni meglehetősen képlékeny, néha szétfolyó módon teszik.⁵

4. A szerződés létrejöttéhez szükséges konszenzusról

A szerződések bemutatását egy Márai-idézettel nyitja a szerző. A szerződéses kötelelem a román jogban is a felek akaratmegegyezését jelenti: ez a *konszenzus*, aminek *elsősorban a lényegi elemekre* kell kiterjednie. A szerződés létrejöttéhez szükséges azonban az is, hogy olyan kérdésekben is megállapodjanak, melyek fontosságát bármelyik fél a tárgyalások során hangsúlyozta (Rptk. 1185. cikk, melyhez hasonló logikával rendelkezik a Ptk. 6:63. § (2) bekezdésének szabálya, mely a bármelyik fél által *lényegesnek minősített* kérdések kifejezését használja).

A szerződéses megállapodás az egymással akarategységre lépő felek közötti viszonyában *a törvény erejével* bír (a szerződéseket teljesíteni kell – *acta sunt servanda*). Veress is kitér a szerződés jogforrásként való felfogására, és Kelemen, illetve Szász-Schwarz egy-egy megállapítását idézi. A szerződés valóban jogot teremt a felek között abban az értelemben, hogy a szerződés által a felek jogviszonyának a törvénnyel összhangban álló, a törvényi szabályokkal nem ellentétes rendezése valósul meg. A két megközelítés nincs egymással ellentétben. A szerződés szabályait – ha azok nem ellentétesek (mert nem lehetnek azok) a törvényi szabályokkal – „*privát normaként*” foghatjuk fel: ez a magánautonómia, a magánjogi jogalanyok cselekvési és önrendelkezési jogának elismerése. Legszebb kifejezése ennek a törekvésnek a szerződési szabadság elve, mely a piacgazdaság polgári joga három pillérének egyikét jelenti.⁶ Álláspontunkkal egyezően hangsúlyozza Veress is a szerződési jogot átható polgári jogi alapelvek fontosságát. Érdekes és találó példája a „*gúzs-szerződés*”, mely a másik jogalany mozgásterét, szerződési szabadságát meg nem engedett módon, indokolatlanul túlzó módon (mértékben) korlátozó, lefojtó megállapodásokra használt jogtudományi fogalom. A Beck Salamontól idézett megállapítás csaknem száz év elteltével is talál, rámutat egyúttal a jóhiszeműség és tisztesség elvi követelményével való szoros kapcsolatra, melyet a szerződési szabadság deklarálása és messzemenő támogatása mellett sem hagyhat a jog figyelmen kívül. Grosschmid Béni úgy fogalmazott, hogy a jognak egyenesen alaptermészete, hogy *az önkénynek határt szabjon*. Kelemen László gondolatai pedig arra utalnak, hogy a jog csak azzal a határozott rendeltetéssel adhat a felek számára a szerződés eszköze által szabadságot, hogy ezzel nem élhetnek vissza.⁷

5 Lásd a vegyes szerződések problémájának monografikus feldolgozására elsősorban PAPP Tekla: *Atipikus szerződések*, HVG-Orac, Budapest, 2019, 278.

6 VERESS Emőd: *Román polgári jog. A kötelek általános elmélete*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018. 83.

7 A gyakorlatban sűrűn adódnak olyan szerződési megoldások, melyek első ránézésre a szerződési szabadságba „beleférnek”, mégis mélyebb elemzés után a hibájuk, azaz jogellenességük felismerhetővé válik. Lásd Veress tankönyvi példáját a Legfőbb Semmitő- és Itélőszék egyik döntésével kapcsolatosan (145). Ez a példa arra is rámutat, hogy az alapvető érzékenységgel

Sokat foglalkozik a szerző az ún. *adhéziós szerződésekkel*. A magánjog nem teheti meg – utal rá magától értetődő módon –, hogy nem vesz tudomást erről a „szerződés-típusról” (a szerződés létrejöttének e módjáról). Különösképpen nem lehet a jogalkotó közömbös az általános (több jövőbeli partnerrel megkötendő) szerződési feltételekben megnyilvánuló tisztességtelen kikötésekkel szemben, melyek a szerződési pozíciók közötti *elvárt, igazságos egyensúlyi helyzet* megbontását célozzák, azt eredményezik. Ha e szabályok mélyére tekintünk, akkor tévedhetetlenül mutathatjuk ki a magánjogban irányadó alapvető elvek, alapelvek, vezérmotívumok szerepét.

Gyönyörűen írták Bíró György és Lenkovics Barnabás professzorok: *„Ahogy egykor a tengeri hajósoknak a Nap és a csillagok állására, úgy van szüksége a társadalmi viszonyok egyre bonyolultabb szövevényében élő embereknek biztos tájékozódási pontként, eligazodást nyújtó, állandósult, iránymutató értékekre, alapvető elvekre. [...] Ezek iránytűként, vezérfonalként szolgálnak mind a jogtudomány művelői, mind a jogalkotók, mind pedig a jogalkalmazók számára, ideértve nem csak a bíróságokat és hatóságokat és a jogi képviseletet ellátó szakembereket, de a jogviszonyokat létesítő és a jogi normákat önként követő embereket is.”*⁸ A jog belső, *halkabb önszavának* – Grosschmid kifejezése – soha nem szabad elhalkulnia, ezt fejezi ki (az előbbi példához visszatérve) a *szerződési igazságosság* alapelveken nyugvó követelménye.

Veress könyve szerint a megtárgyalt egyedi feltétel előnyt élvez a szerződés részévé váló szabványosított záradékokkal szemben. Ez a magyar jogban a megtárgyalt feltételnek az általános szerződési feltétel – ászf. – által rögzített tartalommal szembeni elsőbbségének felel meg. A tétel a román jogban a magyar törvényi állásponttal megegyező.⁹ A szerző lábjegyzetben utal arra, hogy a jogi irodalomban létezik olyan – tekintélyes – nézet (Vékás), mely szerint a hatályos magyar megoldás diszpozitív, tehát nincs akadálya az ászf. elsőbbségét megállapító, tehát szerződési tartalom belüli ellentétet feloldó megállapodásnak sem. A magunk részéről úgy véljük, hogy a garanciális szabályt a hatályos magyar jogban is kógensnek kell tekinteni. Ezen a ponton mutatkozik meg az előre egyoldalúan kidolgozott blanketta és az egyedileg megtárgyalt kikötés közötti különbség, ami az *alkufolyamatot* és a szerződési megállapodásra *fordított figyelmet* illeti. Ezért *ütközés esetén a valódi tárgyalással, igazi alkuval kinyilvánított szerződési akaratnak kell elsőbbséget biztosítani*.

Ha az államok szerződési jogai – idézzük újra Grosschmidot – úgy hasonlítanak egymásra, mint egyik tojás a másikra, ez még nem jelenti egyúttal azt is, hogy akár csak a főbb kérdésben azonosak lennének. A tankönyvben is említésre kerül, hogy a feleknek *miben kell és miben nem szükséges* az akarategység kialakítása során kifejezetten megállapodni (lásd fentebb). Másképpen szabályozza a magyar Ptk.-hoz képest a román Polgári törvénykönyv a hiányzó elemek pótlásának, kiegészítésének kérdését: a magyar jogi

végiggondolt elemző értékelés feltétlenül szükséges. A joggal való visszaélés tilalmának felhívása – a magyar jogban legalábbis – erősen háttérbe szorult. Pedig ez a követelmény a joggyakorlásnak állandó, intézményesített és törvényben nevesített „ellenőrző szerve”. Szoros kapcsolatban áll a jóhiszeműség és tisztesség követelményével, melyből – határozott meggyőződésünk szerint – a jognak soha nem szabad engednie.

⁸ BÍRÓ György, LENKOVICS Barnabás: *Általános tanok (Magyar polgári jog)*, Novotni Kiadó, Miskolc, 1997.

⁹ Ptk. 6:80. §.

megoldáshoz képest érzésem szerint *szélesebb körben jogosítja fel a bíróságot* az észlelt hiányok kiegészítésére, pótlására. Természetesen szabályozott körülmények közötti pótlásról van szó. E helyütt csak utalunk az Rptk. 1182. cikk (3) bekezdésének vagy az 1232. § (2) bekezdésére. A magyar polgári jogi szabályok a kifejezett szerződéskiegészítést ehhez képest szűkebb körben teszik lehetővé a bíróságoknak, ám az értelmezéssel megvalósítható jogfejlesztő megoldások a magyar jogtól sem idegenek.

5. A teljesítés

E fejezetben kap helyet a kötelem *rendeltetéséből fakadó dinamika: a teljesítés* bemutatása is. A szerző a beszámítást a kötelem *megszűnésének „további”* eseteként tárgyalja. A beszámítást egyébként a magyar és a román jog is hasonlóképpen fogja fel, az előfeltételek és a kompenzáció jogi keresztülvitele is hasonló. A magyar Ptk. a beszámítást a kötelem közös szabályai között helyezi el és a kötelem teljesítésének kapcsán tárgyalja, *elsősorban, de nem kizárólagosan* a pénztartozásokra szabott intézményként.¹⁰ Érdekesség, hogy Grosschmid Béni a beszámítást egy helyen mint a saját követelés kikényszerítésének egyik lehetséges útját említette meg (a beszámítás *eszköz a kénytetőség szertárbán*). A Kúria egyik közelmúltban hozott ítélete szerint anyagi jogi vetületét tekintve a beszámítás a teljesítés fogalmi körébe tartozik. Ebből adódóan a beszámítás a teljesítés egyik formája (speciális esete), amely a jogosulthoz intézett (címezett) egyoldalú jognyilatkozattal történik, annak feltétele a jogosult és a kötelezett relációjában fennálló lejárt (esedékes) pénzkövetelés léte. Joghatásaként a beszámítással élő jogosulttal szembeni követelés (a tartozás) megszűnik.¹¹ A beszámítás nincs kötve perhez, természetesen klasszikus alakító jogként (hatalmasságként) peren kívül is érvényesíthető.

A román joggal ellentétben a magyar polgári jog a *fizetés kifejezést* a pénzbeli szolgáltatás kiegyenlítésére, a pénzbeli tartozás lerovására használja *terminus technicus*ként (vö. Ptk. 6:42. §). A teljesítés mindenképpen tágabb kategória, melyben megtalálható számos más jogintézmény is. A kötelezettség jogszerű és hiánytalan lerovása a román jogban is a *kötelmi kényszer alóli szabadulást* – a *iuris vinculum* megszűnését – jelenti, a kötelemszerű – szerződéses kötelem esetében értelemszerűen: a szerződésszerű – teljesítéssel a kötelem betölti rendeltetését. A teljesítés feltételei alcím alatt (II. Rész 4. §) a szerző hangsúlyozza, hogy a *véghezviteli gondosság alapvető* elvárás a teljesítéssel szemben, ennek megvalósulását-megvalósítását azonban differenciáltan kell megítélni, példaként az építési kivitelezési vállalkozói tevékenységekkel kapcsolatban megjelenő, adott esetben speciális elvárásokat [Rptk. 1480. cikk (2) bekezdése].

Itt említjük meg, hogy érdemes lenne részletesebben szót ejteni a pénzkötelmek általános, közös szabályairól. Azokat a normákat értjük ez alatt, amelyeket a szerző az Rptk. rendelkezéseit ismertetve természetesen tárgyal, csak „összeszedve” nincsenek. Gyönyörűen jegyezte meg Grosschmid: *„[...] a pénztartozás tana igen nagy részben*

¹⁰ Ptk. 6:49. §.

¹¹ Vö. Kúria Pfv.V.20.929/2022/4., BH2023, 245.

a pénzfélék botanikája. Szóval: annak a sajátos hatásnak a vizsgálata, amellyel e jószágoknak a sajátos természete az őt tárgyazó obligációkat alakítja. A pénznemek országa külön virágoskert, amelyben a bokréta kötésnek (obligációba fűzésnek) rendes szabályai módosulnak.”¹²

E modern „polgári jogi ikebana”¹³ általános megközelítése a könyvből nagyon hiányzik. Nem véletlen, hogy a klasszikusként emlegetett magánjogi (polgári jogi) tankönyvek is kiemelten kezelik ezt a területet, a pénzszolgáltatást és a kamatkötelmet külön tárgyalják. Erre példa a közelmúltból Bíró György kötelmi jogi tankönyve, melyben a szerző a kötelmi jog általános szabályai között külön ismerteti a pénzszolgáltatást, illetve a kamatot, majd a szerződés tárgyaként is megemlékezik a pénzbeli szolgáltatásokról, és a teljesítésre vonatkozó rendelkezések során is visszatér a különleges tulajdonságok ismertetésére. Így ír: „a pénzszolgáltatás a leginkább fajlagos szolgáltatás. A pénz gazdasági értelemben általános egyenértékes és mint ilyen, minden dinamikus vagyoni jogviszonyban (azaz a vagyonszolgáltatások lebonyolításában) döntő szerepet játszik, nemcsak az akaratlan jogviszonyokban, hanem a jogalanyok konszenzusát nélkülöző, sőt többnyire azzal ellentétes vagyontulódások helyreállításában is.”¹⁴ A pénztartozások különlegessége ugyanis minden absztrahálás ellenére megmutatkozik. „A pénztartozás szintén fajlagos obligáció, csak hogy annak egyik külön csoportja, amely elsősorban a saját, s csak másodsorban áll a fajlagos kötelem általános törvényei alatt.”¹⁵ Ha úgy tetszik, akár azt is mondhatjuk, hogy a kötelmi jogi jogviszonyok esetében a szerződésen alapuló pénzkötelmeknek van a legerőteljesebb önérték-érvényesítő képessége, melyet a szerződési szabadság elve – a szerződéses pénzkötelmek szinte áthatolhatatlan világában – messzemenően támogat.

A kamatkötelemnek azonban külön részt szentel a könyvben a szerző (I. rész 18. § A kamatok), a tárgyalás azonban meglehetősen visszafogott. A magunk részéről ebben a témában is részletesebb tárgyalást javasolnánk: a kamat elmélete és gyakorlata erre okot és lehetőséget is ad. A kamat ráadásul a román jogban is természeténél fogva szoros kapcsolatban áll számos más jogintézménnyel és polgári jogi jelenséggel: mondhatni megfordul bárhol, ahol fajlagos kötelemre lel. A polgári jogi viszonyokban – hogy csak egyet emeljünk ki – mindig nagyon fontos szerepet töltött be a kamat mértéke, mely erőteljes szabályozó erővel bír, de beszélhetünk a túlzott vagy túl alacsony kamathoz fűződő jogalkotói beavatkozásról is.¹⁶

Elengedhetetlen, hogy a tankönyvíró kezét jó értelemben véve a szerzői szabadság vezesse, kényszerű kötöttségek azonban itt is vannak. A tankönyv nem emelkedhet túlságosan magasra, de nem lehet egyszerűen az irányadó jogszabályok „kivonata” sem. Az előbbi túl sok lehet, az utóbbi túl kevés. A magasröptű magyarázat éppen ellentétes hatást válthat ki, különösen az első lépésekkel küzdő joghallgató esetében: könnyen elveszítheti azt is, amit már-már a magáénak érzett. A tankönyv ebből a szóba hozott szempontból helyenként kissé hullámzó.

12 GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Második kötet. Első rész*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933, 244.

13 Az ikebana japán szó: virágkötészetet, virágrendezést jelent.

14 Bíró György: *Kötelmi jog közös szabályok szerződés tan*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010, 182.

15 GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Első kötet*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932, 555.

16 A kérdéshez lásd pl. Bíró György: *Hitelezővédelem – a reális kamatszabályozás igényével*, Gazdaság és Jog, 1994/2, 9–12.

Nem vitás, hogy az általános tanokhoz képest más megközelítést és eltérő tárgyalási módszert igényel a kötelmi jog általános tanainak bemutatása. Egyes fejezetek, alcímek azonban néha túlzottan is az Rptk. normáinak visszaadására szorítkoznak. Nem arról van szó, hogy a tankönyv nem lehet „normahű”, de a joghallgatót a kötelmi jogi *tankönyvben a magyar nyelvű magyarázat érdekli*. Máshol viszont túl tudományos a magyarázat. Az egyensúly kényes, és a megfelelő adagolást eltalálni nehéz: a kevés nem használ, a túl sok pedig – miként már említettük – túllő a célon. A recenzensnek persze semmi sem drága (és csak az „anyag” érdekli...), innen fakad a sok önellenkezés. Örömmel olvastuk például a szerző *váltójogviszonnyal* kapcsolatos gondolatait. A váltó ízig-vérig kötelmi jogi jelenség, hamar megtalálja a helyét a kötelmi jogi tankönyvekben. A magunk részéről egyet is értünk a szerzővel, aki a váltót a kötelmi jogon belül, a kötelemekeletkeztető (kötelemfakasztó) tények körében tanítja, de az arányok finomítanánk. A váltó mint *kötelmet keletkeztető egyoldalú jognyilatkozat* viszonylag rövid ismertetése után azonnal a biankó váltó ismertetése következik. Ez az ugrás egy alig harmadéves joghallgató számára „a mélyvíznél is meredekebb”. A *biankó* (szándékoltan üresen hagyott) és a (véletlenül, figyelmetlenségből) *kellékhányos* váltó közötti különbség valóban fontos és tárgyalandó kérdés, ami ennek hiányában fogalmi ellentmondás látszatát kelti. Ez feltétlenül tisztázandó kérdés, de a több mint hétoldali esettanulmány egy kötelmi alapokat tárgyaló tankönyvben eltúlzottnak tűnik.¹⁷ Ha viszont azt vesszük, hogy a könyv célközönsége a kötelmi jog iránt magyar nyelven is érdeklődő gyakorló jogászokat is magában foglalja, a kiragadott részterület alighanem a legfontosabb. Így nézve viszont a szerző meggyőző okfejtése igenis hasznos.

6. Kötberről, foglalóról

Kifejezetten értékes része a tankönyvnek a *kötberről* szóló fejezet (I. rész 17. § A kár előzetes felmérése: a kötbér és a foglaló). A kötbér vagy *szerződési bírság*, a *szószegés szankciója* rendkívül összetett jelenség. Jól és élvezetesen tanítható, alapvető elméleti szabályai a tudományos irodalomban is jobbra kikristályosodtak, gyakorlata életteli, pergő és izgalmas. A kötbér román polgári jogi szabályai némiképpen eltérnek a magyar szabályozástól, de nem kevésbé színesek. A kötbér kártérítési vagy szankciós természete, a kár általánosítása eleve, ezen belül a minimum vagy maximum (abszolút) természet és az abból folyó következmények, a kötbér mértékének szabad meghatározása, a bírói korrekció megengedettsége vagy annak kizártsága stb. széles vadászterületet nyitnak

17 A probléma a régi és elismerten magas színvonalú magyar váltójogi irodalomban is előkerült. A jelenség – hogyan lehet a hiányos váltónak kötelező erőt tulajdonítani, amikor a kellékhányos váltó egyszerűen nem váltó – a jogásznak egészen az eleve nébe vág. Sichermann Bernát pl. így írt erről: „*az ún. 'kitöltetlen' váltó (Blankowechsel) vagy 'kellékhányos' váltó nem rokonszenves jogi alakulat. Az elméleti jogászt már az elnevezés is irritálja, mert 'contradictio in adjecto'; a kellékhányos okirat a törvény értelmében nem váltó, ha pedig váltó, akkor nem lehet kellékhányos.*” SICHERMANN Bernát: *A genfi váltószabályzatnak két nehéz kérdése*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1933/4, 454–483, 454.

a kötelmi joggal foglalkozók előtt. Jóllehet a szabályokat a román Polgári törvénykönyv is tartalmazza, ezek azonban jórészt diszpozitív rendelkezések, ami pedig a praktikum sűrűjéhez tartozó szerződéses intézménynél – és a kötbér ilyen – a felek céljának állandó vizsgálatát, a kikötések jogszerűségének ellenőrzését követeli. A szerződés-szegés „*szerződési bírságolása*” alapvetően a felek dolga: beárazhatják a szerződéses szótatáshoz kötődő érdekeiket (a jogszabályi – ún. kötelező – kötbérikötés nem példa nélküli, de egyértelműen kivételes). Ez lesz a kötbér, mely a magyar jogban – szemben a román megoldással – minimum kárátalány, tehát a jogosult a kötbér mértékét meghaladó kárát követelheti, másfelől a bíróság a túl magas kötbér mértékét kérelemre – kivételesen – csökkentheti.

A kötbér a magyar jogban alapvetően olyan szerződészegési helyzetekben fejthet ki joghatást, ahol a kötelezett a szerződészegés alól nem tudta kimenteni magát, vagyis felelős érte. Veress tankönyvi okfejtései átvezetnek a rendhagyó kötbérikötések (Grosschmid szerint: *egyéb kötbérféleségek* vagy kártérítéspótlékok) gazdag világába. Ezek a magyar joggyakorlatban a felelősséghez nem kötődő, szerződésileg kiköthető és lényegében *csak a szószegésre* koncentrálok, ún. objektív kártérítési átalányok.

A magyar jogász számára kifejezetten érdekes román megoldás a foglaló két-féle típusának, a megerősítő és büntető foglalónak (Rptk. 1544. és 1545. cikkek) a szabályozása.

7. A kötelelem (további) biztosítékai: az általános biztosíték a román jogban

Ugyancsak elismeréssel kell szólni a *kötelelem biztosítékait* ismertető III. részről. Az adós vagyona a hitelezők követelésének általános biztosítéka, vagyis fedezete, a hitelezői igény kielégítésének alapja. Ez azt jelenti – folytatja Eörsi Gyula megállapítását idézve a szerző –, hogy a kötelezett egész vagyona le van kötve a kötelemben biztosított érdek kielégítése céljára.¹⁸ Az adóst terhelő vagyoni felelősséget kötelmi jogi tankönyvében Bíró György egyenesen *a relatív szerkezetű kötelmi viszony egyik meghatározó elemeként jelölte meg*. A helytállás biztosítéka – írta – a kötelezett egész vagyona, azaz a kötelezett vagyonával felel a kötelelem teljesítéséért, méghozzá a szerződésben vállalt és a törvény által a kötelezettre rótt tartozásokért egyaránt. Ez a leköötöttség azonban nem „dermeszti meg” a vagyont, amely valóban dinamikus jelenség. A tulajdonos, annak ellenére, hogy adósságai vannak, eladhat, vásárolhat, és ez nem fogja befolyásolni a hitelezők közös biztosítékának az Rptk. 2234. cikkében is kimondott fennállását. Az általános biztosíték *nem tévesztendő össze a zálogjoggal*: a tartozás keletkezése – Szász-Schwarz Gusztáv álláspontját felidézve – előhívja ugyan az adós vagyonának azt a célrendeltetését, hogy kielégítési alapot képezzen az adós hitelezőinek javára, de nem keletkeztet a hitelező számára dologi biztosítékot, nem jelent dologi leköötöttséget. Az

¹⁸ Eörsi Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1983, 14.

általános biztosíték azonban nem valódi garancia, álláspontunk szerint inkább deklaráló hatású elvi tétel.

Ez a deklaráció azonban fontos irányokban tovább is fejlődik vagy továbbfejleszhető. A szerző is utal a román jog ún. *visszavonási vagy hatálytalanítási keresetére*. Ez a magyar jogban a *fedezetelvonó szerződés (relatív) hatálytalanságának* megfelelő intézmény. Az a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a szerző fél rosszhiszemű volt, vagy rá nézve a szerződésből ingyenes előny származott. A harmadik személy kérelmére a szerző fél a megszerzett vagyontárgyból való kielégítést tűrni és a vagyontárgyra való végrehajtást köteles [magyar Ptk. 6:120. § (1) és (3) bekezdés]. A két jogintézmény, vagyis a romániai *visszavonási kereset* és a magyar *fedezetelvonó szerződés hatálytalanságának* megállapítására irányuló kereset közötti anyagi jogi hasonlóság miatt a konstrukciók nyilvánvaló eltérése ellenére is megalapozottan hívható fel a jogintézmény magyarázatára a magyar jogtudományi értelmezés (ahogyan a szerző tette). Kifejezetten hasznos lehet a további összehasonlítás is, amihez a polgári jog magyar szakirodalma bőséges anyagot szolgáltat.¹⁹

8. „Áthasonult ügyletek”

Az előbb említett általános biztosíték román polgári jogban kodifikált intézményével összefüggésben került szóba a fiduciárius biztosítékok kérdése is. Ezek az ún. *áthasonult ügyletek* – igaz, nem ezen a néven – a magyar jogban is megjelentek, léteznek, és bár az alkalmazásuk máig sok vitát kavart, létjogosultságukat bizonyos korlátok között elismeri a polgári jog.²⁰ A tulajdonjog fenntartásával kötött tulajdonátruházás a hitelező vételár-követelésének régi, mondhatjuk sokat próbált és még több viszontagságon keresztülment, ám elfogadott és kedvelt eszköze. A *pactum reservati dominii* életképességét a tulajdon viszatartásában, időleges át nem ruházásában rejlő biztosítéki erő indokolja, amit az alapformán túl számtalan, elsősorban kötelmi jogi – de dologi jogi vonatkozásokat sem nélkülöző – továbbfejlesztési lehetőség támogat (pl. tulajdonjog fenntartásának horizontális és vertikális kiterjesztése). E módzatok szinte kaleidoszkópszerűen variálnak és hitetlen változatossággal működnek.

A fiduciárius biztosítékok megítélése a román jogban sem egyértelműen pozitív: a visszaélés lehetőségével szembeni védekezésre utal a szerző is, pl. a jogalkotó a tulajdoni biztosítékokat, mely a korlátozott dologi joghoz – pl. a zálogjoghoz – képest „többet ad át” a hitelezőnek, esetleg *jelzálogjoggá fokozza le* (melynek szabályai részletesebbek,

19 FABÓK Zoltán: *Lehet-e fedezetelvonó a visszerhes szerződés?*, Gazdaság és Jog, 2014/3, 14–18. A de facto fedezetelvonó magatartás szankcionálásához lásd pl. a Kúria Pfv. VI. 21052/2016/2. ítéletét.

20 Lásd pl. a magyar Ptk.-ban a 6:99. § rendelkezését, mely szerint semmis az a kikötés, amelyben fogyasztó követelés biztosítása céljából tulajdonjog, más jog vagy követelés átruházására vagy vételi jog alapítására vállal kötelezettséget. A szabály tehát a fiduciárius biztosítékok fogyasztó általi vállalását tiltja, a biztosíték jogosultjának személyétől függetlenül.

a közelmúltban újrakodifikált magyar Ptk.-ban kifejezetten részletesek, garanciákkal védettek stb.). Bár a régi magyar magánjogi irodalomban a fiduciárius ügyleteknek jócskán voltak támogatói, a benne rejlő veszélyekre is sokan felhívták a figyelmet. Szászzy pl. rögzítette, hogy a bizalmi viszonyoknak az angol jogászok szokásos megállapítása szerint „*fraud*” és „*fear*” voltak a szülei és a „*lelkiismereti*” (*Equity*) bíróság a dajkája.²¹ Ez a nem túl hízelgő hozzáállás a tudottan előállható veszélyekre figyelmeztet, amelyek e jogi konstrukciókkal együtt járnak. A tulajdoni biztosítékokat a rejtett megállapodásokra utalva, *Rendeltetéses vak* című jogászegyleti előadásában Beck Salamon ahhoz az *álsruhában utazó uralkodóhoz hasonlította, mely jóllehet megkapja azt a tiszteletet, mely a grófi álsruha miatt kijár neki, de nélkülöznie kell azt a figyelmességet, ami a koronás főt megilletné.*

9. A kezesség és egyéb biztosítékok

A szerző a kötelmek biztosítékait tárgyaló III. részben jelentőségéhez mérten külön és igen részletesen tárgyalja a kezességet. A kezesség „személyi” biztosíték, helyesebben a biztosítéki jogoknak az a formája, mely azáltal szolgálja a hitelező vagyoni érdekét, hogy a közvetlen, fő-, eredeti vagy egyenes adóson kívül más (természetes vagy jogi) személy vagyont is a hitelező rendelkezésére bocsátja arra az esetre, ha a főadós nem tudná, nem lenne képes (vagy egyszerűen csak nem akarná) a tartozást kiegyenlíteni. A *kezesség tehát „pótadóst állít” a főkötelezett mellé.* A kezesség jellemzői alapvető vonásaiban a magyar joggal egyébként nagyfokú hasonlóságot mutatnak. Uthalhatunk itt a járulékoság vagy a mögöttes helytállási kötelezettség főszabályára, a sortartási kifogás és a fizető kezest megillető megtérítési igény szabályozására. Ez utóbbi kapcsán említhető, hogy a magyar jog a fizető kezest megillető jogosultságot hagyományosan törvényi engedmény alakjában szabályozta. Ez a megoldás ma a román polgári jogban is: a kezes – írja a szerző – azáltal, hogy a hitelezőnek teljesített, átveszi a jogosultnak a főadóssal szemben fennálló jogait (szubrogáció Rptk. 2305. cikk). A magyar jogban ez a megoldás a törvényi engedmény (törvény erejénél fogva bekövetkező követelésátszállás, *cessio legis*) fogalma alá tartozik. A hatályos magyar Ptk. közelmúltban módosított 6:56. § (3) bekezdése ezt fejezi ki, amikor a kötelezett helyett teljesítő személyre a megtérítési igénye biztosítékául átszálló követelésről ejt szót.

Még részletesebb a zálogjogi fejezetek kifejtése. Veress is említi, hogy a román polgári jog megoldása a magyartól jelentősen eltér abban az értelemben, hogy a magyar jog a zálogjogi biztosítékokat a Dologi Könyvben tárgyalja, elsősorban azért, mert *a zálogjog dologi jogi jellegét emeli ki*, és ennek törekszik a kodifikált tartalomban is hangot adni. A magyar jog a zálogjogot tekinti az elsődleges dologi hitelbiztosítéknak, integrálva a zálogjogba az óvadék szabályait is. E megoldás természetesen nem jelenti, hogy a zálogjog kizárólag dologi jogi intézmény lenne. Veress is említi a zálogjog Janusarcúságát, ám a „*dologi jogias fókuszáltság*” ellenére (vagy inkább emellett) a magyar jogi

21 SZÁSZZY István: *A kötelmi jog általános tanai*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1943, 299.

szabályozás sem tagadja a zálogjogi intézmények erőteljes kötelmi jogi kapcsolatait. A zálogjog a hagyományos megközelítés alapján ún. értékjog, ami annyit tesz, hogy e dologi jog alapján a zálogjogosultat a fedezetül szolgáló vagyontárgy meghatározott értékének szabályozott módon történő, ám más jogosultakat megelőző, esetleg külön is kiemelt (privilegizált) elvonására jogosítja. Egyáltalán nem véletlen, hogy Nizsalovszky egy alkalommal a zálogjogot „a korlátolt dologi jogoknak a kötelmek felé eső szárnyán” helyezte el. Szászy a kötelmi jogi tankönyvében a viszonylagos jogok osztályozása körében a zálogjogot a *kirekesztő alapú kielégítési követelések* alkategóriájába sorolta. A dologi és a kötelmi jogok közötti határvonalat a természetes átfolyások ellenére nem lehet elmosni: a kötelmi követelésekkel szemben a zálogkötelezettet nem terheli szolgáltatási kötelezettség (ezáltal a kötelmi viszony egyik alapeleme hiányzik).

A kezességvállalás és a „*rejtett kölcsönnyújtás*” kérdését ugyanakkor a magunk részéről sokkal óvatosabban kezelnénk.²² Értjük a szerzőt: az általa vázolt megoldás önmagában valóban nem tilos. Tudniillik, hogy valaki több kezességi szerződést kössön, akár rendszeres jelleggel és ezek alapján teljesítsen is, majd az adóstól – az elévülési időn belül, persze – későbbi időpontban kérjen megtérítést. Ez a megoldás azonban, akármennyire is védhetőnek látszik, felveti a kerülő ügylet gyanúját. A megfogalmazás sem jó – „*a kezességi szerződés arra is felhasználható, hogy a kölcsön nyújtására vonatkozó korlátozásokat ki lehessen kerülni*” – eleve nem szerencsés. Amit lehet, nem biztos, hogy szabad is. Ezeket jobb elkerülni, nehogy félreértés legyen belőle (és ez az elkerülés indokolt és jogszerű is). A szerződés érvénytelen akkor is, ha a törvényi szabályt látszólag nem sérti, de a jogalkotó célját megkerüli. Ilyenkor az ügylet a törvényt nem nyíltan, hanem közvetve (burkoltan) támadja. Ez is érvénytelen. A szerző maga írta – természetesen helyesen –, hogy *azok a kötelmek, amelyek a privátautonómia gyakorlása révén keletkeznek, nem kerülhetnek ellentétbe a jogrend szellemével és alapelveivel, sem tárgyuk, sem tartalmuk, céljuk vagy jellegük, egyszóval semmiféle mozzanatuk tekintetében sem.*

10. Az ellenőrző „kiskérdések”

Kár, hogy a kötelmi jog általános tanait tárgyaló tankönyv fejezeteit – szemben pl. a polgári jog általános részéről írt könyvvel – nem zárják ellenőrző kérdések. Ennek hiánya alkalomadtán pótolható, amit feltétlenül javasunk. A szerzőnek csekély fáradság – a hallgatók nagy haszna. Egy rövid kérdéssor azonnali önellenőrzést tesz lehetővé, vissza lehet lapozni, pontosítani vagy elmélyíteni az olvasottakat. Át lehet gondolni az információkat, és a témához kapcsolódó további összefüggések, kapcsolódási pontok megvillantására is lehetőség nyílik. A frissen befogadott anyag szükségszerűen paszszív állapotban van, melyet azon melegében aktivizálni lehet.²³ Egyik kedves példánk

22 VERESS: *i. m.*, 248.

23 FEHÉRVÁRY JENŐ: *Magyar magánjog kistükre*, Budai-nyomda Kiadása, Budapest, 1941. Fehérváryt egyébként is érdemes felemlíteni, az idén hatvan éve elhunyt szerző (1887–1964) a magánjogi „kistükör” mellett élvezetes stílusú tankönyvet írt a kereskedelmi jog, a váltójog, csődjog és a végrehajtási jog témaköreiben is. Fehérváry könyveit egyébként jogi szigorlatokra

Fehérváry Jenő *Magyar magánjog kistűkre* című tankönyve, bizonyítékául annak, hogy szórakoztató is lehet az ilyen – még nem éles, de élesíthető – kikérdezés.

11. A romániai magyar jogi szaknyelv kérdéséről. Záró gondolatsor gyanánt

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, mekkora szolgálatot tehetnek, tesznek a jó jogi tankönyvek, egészen konkrétan: a romániai magyar nyelvű tankönyvek a jogi szaknyelvnek. Tankönyvekről beszélünk, amelyek a joggal éppen csak ismerkedni kezdőket vezetik be egy új világba.

Nem elegendő az anyagot szárazon leadni. A „nagy egészben” való elhelyezésre van szükség: a rész – sokszor mondjuk – csak az egész okán lehet értelmes. Már önmagában ez is maga után vonja a folyamatos értékelés szükségességét. A polgári jogot magyarázni nemes feladat, a *tankönyvi* magyarázat ugyanakkor talán a legnehezebb. A joghallgató – a mi bizonyos mértékig elfogult véleményünk szerint – a mindennapi élet jogából az első igazán fajsúlyos benyomásokat alighanem a kötelmi jog általános részéről szóló tankönyvekből fogja megszerezni. Ez a pont az elmélet és gyakorlat közötti forduló „*gyakorlatiasan elméleti billenője*”. A joghallgató nem „*kis ügyvédbojtár*”,²⁴ akinek elsősorban a gyakorlatias szemlélettel átadott alapvetésekre és azok megsziárdítására van szüksége.

Ezen a ponton térünk rá gyorsan és röviden a tankönyvben használt magyar jogi szaknyelv kérdésére. Sok vád éri az érthetetlenül kacifántos jogi bükkfanyelvet (okkal vagy ok nélkül), muszáj ezért, hogy a jogi tankönyv által használatba vett szaknyelv más legyen: érthető, kifejező. Az értelemre és a szépérzékre egyaránt hasson, vagyis a lehetőségekhez képest szépen szóló legyen. És erre a magyar nyelvű jogi tudomány alkalmas. Előző tanulmányunkban már méltattuk azt az erőfeszítést, amelyet a Sapientia oktatói a magyar nyelvű oktatás érdekében tesznek. A romániai magyar nyelvű jogi oktatás megoldását nem lehet annyival elintézni, hogy a jogásznak „magyarul és románul is kell tudnia...”. A román polgári törvénykönyv nem tehető át egy az egyben magyar nyelvre. Ráadásul a jogi szaknyelv több szempontból is rétegzett és összetett: más feladatot jelent ezért egy román polgári jogi intézmény magyar jogi megfelelőjét egy kódexben megadni, és megint más a jogintézményt körülíró, magyarázó kifejezésekre ráérezni, rátalálni vagy ezeket megalkotni.

és szakvizsgákra felkészülés céljából is szívesen és minden bizonnyal nagy örömmel és haszonnal forgatták a jogászok. A ki nem fizetett vagy el nem fogadott (ún. diszonorált) váltó miatt indítható megtérítési (visszkereseti) igény előfeltételeként megkövetelt óvást pl. a következőképpen javasolta memorizálni: „*nincsen rózsza tövis nélkül, visszkereset óvás nélkül...*”. Az így elővezetett fogalom garantáltan ragadós... az emlékezetben *maradandó* élményt okoz. 24 Bár nagyon hamar azzá válhat, a folyamatot mégsem szabad siettetni. A hallgatónak az egyetemi padosorokban az elméleti alapokat kell megtanulnia, elsajátítania.

A polgári jog és közelebbről a kötelmi jog kapcsán megint csak elsősorban a *kifejezőőre* gondolunk. Világos, hogy nem lehet a magyar jogi szakkifejezéseket a romániai magyar jogi szaknyelvbe automatikusan átvenni: a magyar magánjogi (polgári jogi) terminológia átültetése nem lehetséges egy az egyben, innen oda. A beszédes fordulatok többsége azonban kellő magyarázattal jól alkalmazható. A kötbérre a kötelelem bére, szószegési díj vagy a szerződési bírság kifejezések bevett fordulatok. A *magánjogi család* kifejezés²⁵ ugyanakkor bármilyen szemléletes és lényegre törő, csak magyarázattal ajánlott, hiszen a büntetőjogi asszociáció miatt félrevezető (a mai magyar polgári jogban talán ezért sincs használatban). A sérelemdíjra kifejező és beszédes a viszonylag új keletű „*sérelem bére*” fordulat.²⁶ A *kettősfedelű igény vagy kettősfedelű jog* nagyszerű és beszédes fordulat Beck Salamontól arra az esetre, amikor egy követeléssel kapcsolatban egy időben több jogcím is felmerül olyképpen, hogy ezek egyszerre jelentik annak releváns jogi okát: ilyenkor a követelésnek „*mindkét (valamennyi) fedelét fel kell nyitni*” ahhoz, hogy a tartalmat megfejthessük. Jó példa erre a *tartást pótló kártérítési járadék*, de a magyar jogban a *bérpótló kártérítés* is említhető mint alkalmazási terület. A harmadik személy javára szóló szerződéssel összefüggésben szerintünk nagyon jól tanítható és szemléletes a grosschmidi *búvó ügylet* jelenléte és jelentősége. A *csonka kötelelem* és a *kénytetőség* a jogászi nyelv kincstárát már gazdagítja, a *gúzs-szerződést* a szerző is használja, akárcsak az *elszegés* grosschmidi fogalmát. A *felelősségbe* vagy *veszélybe sodródás*, a felelősségből *kisodró* körülmények körüljárása bármely kötelmi könyvnek ma is csak díszét képezné, el nem rontaná. Az *ügyletrontó érdek*, a tényállás körüli bizonytalanság *ügyletfojtó hatása*, az *elévülés kiszédelgése*, a *jog elenyészése* vagy a *sűrített kötelelem stb.* képi szólásmódjai vég nélkül sorolható további példák arra nézve, hogyan teheti színesebbé a szép magyar nyelv megbecsült alkalmazása az amúgy sokszor valóban sivar jogi szaknyelvet.

A tankönyv elsődleges feladata a *joganyag értető és érthető átadása*. Ebben a feladatban aztán nem korlátozódik a jogszabályok szövegére, sőt éppen hogy nem szabad „kivonatolnia” – sokkal inkább magyaráz és szemléltet. Közel kell hoznia a (még szinte laikus) hallgatóhoz a kötelmi jog szövevényes világát. Ehhez azonban a legnagyobb fegyvertár áll rendelkezésére: a magyar nyelv és annak sokszor említett páratlan kifejezőereje, amit kár lenne kihasználatlanul hagyni.

A tankönyvnek az önmagában véve hideg, holt szövegbe életet kell lehelnie. Azt meg kell értetnie: vagyis magyaráznia kell. Éreztetni kell a jelentés(ek) árnyalatait, a finom különbségeket, rá kell mutatni a kifejthető beltartalomra. Fentebb már több beszédes, kifejező és a szó szoros értelmében sokatmondó fordulatot említettünk, ezek száma a végtelenségig növelhető. Ezek az *oktatásba bevezethetők, bátran és nyugodt szívvel bevethetők*.

25 A korábbi magyar magánjog irodalmában nagyjából arra az esetre volt használatos, amikor az eladó a vételárnál alacsonyabb értékű árut szolgáltatott. E szavatossági helyzet megkároztatással, károkozással való kapcsolata nem igényel további magyarázatot.

26 SZABÓ Csilla: „A sérelem bére” – új bírói gyakorlat a nem vagyoni sérelem megítélése kapcsán, Polgári Jog, 2017/9, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700906.poj> (letöltés ideje: 2024. 11. 11.).

Veress Emőd könyve jó helyzetben van, bátran meríthet a magánjog tudományának bőséges irodalmából. A szerző pedig nemcsak ismeri, de alkalmazza is, beépíti az Rptk. cikkeit magyarázó okfejtéseibe a szakirodalom szépen hangzó, találó és megragadó gyöngyszemeit. A magyar jogi szaknyelv romániai *újraélesztése* és bizonyos értelemben a romániai magyar jogi szaknyelv *újraalkotása* csak akkor lehet sikeres – nézőpontunk szerint –, ha a jogi szakírók ez irányú erőfeszítései már a tankönyvekben megjelennek. Ennek jelentőségét nem árt külön is hangsúlyozni.

Veress Emőd és kollégái nagy fába vágták a fejszéküket. Szívesen látnék még nagyon sok bővített és további aktualizált kiadást. A könyv első kiadásához íródott előszót idézve csatlakozom Vékás Lajos professzorhoz: *„őszinte óhajtásom, hogy a szerző nemes törekvését méltányolja a könyv olvasója, és fordítsa azt a maga javára”*.